

درمان اختلال توجه در کودکانی که اختلال یادگیری دارند و تأثیر آن بر پیشرفت تحصیلی

دکتر باقر غباری بناب، عبدالله دانشوری، مهدی خزاعی، مریم ذکایی^۱

چکیده

طبق تخمین جهانی ۸٪ از کودکان و غالباً پسران مبتلا به اختلال یادگیری می‌باشند این اختلال در بعضی موارد به همراه نقص توجه می‌باشد که خود به نوعی باعث تشدید این اختلال می‌گردد، غالباً جهت درمان نقص توجه از شیوه‌های دارودرمانی استفاده می‌شود که خود به نوعی عوارض جانبی برای کودک به جا می‌گذارد. در این پژوهش سعی در اصلاح رفتار با روش خودنظارتی و تقویت این روش شده است. طرح پژوهشی در این تحقیق روش تک آزمودنی است که با روش برگشتی ABAB و پیگیری انجام شده است. آموزش روش خود نظارتی و اجرای آن در تمام مراحل مشاهده درمان توسط آزمودنی و پژوهشگر مورد بررسی قرار گرفته است و تأثیر آن بر پیشرفت تحصیلی نیز بررسی گردیده است از نمودارها، جداول، روشهای آمار توصیفی و آمار استنباطی در جهت چگونگی پیشبرد این پژوهش و بررسی نتایج حاصل از آن استفاده شده است. نتیجه حاصل از این پژوهش افزایش توجه با روش خود نظارتی و تأثیر مثبت آن بر روی پیشرفت تحصیلی بوده است.

واژه‌های کلیدی: اختلال یادگیری، اختلال توجه، پیشرفت تحصیلی

Abstract

According to universal estimation eight percent of children especially boys have learning disabilities that , in some cases is followed by attention deficit which itself aggregates the disorder. Medication is mostly used in order to treat the attention deficit which itself has side effects for the child. This research focuses on behavior reformation with self-recording method and its reinforcement . The investigative project in this research is the single-subject method performed with ABAB reflexive and follow-up method .It also focuses on the instruction of self-recording method and its administration in all stages of treatment , observation by case and researcher, and its effect on educational progress. In order to make progress in this research and its obtained result s, diagrams, tables, discreptive and deductive statistics have been used. The obtained result of this investigation is the attention increase by

^۱ این پژوهش بوسیله مریم ذکایی در سال ۱۳۸۲ برای اخذ درجه کارشناسی ارشد در روانشناسی و آموزش کودکان عقب‌مانده ذهنی انجام شده است: استاد راهنما دکتر باقر غباری بناب دکتر روانشناسی کودکان استثنایی استاد و مشاور عبدالله دانشوری روانسج استاد و ناظر و داوور محمد مهدی خزاعی

using the self-recording method and its positive effect on educational progress .

مقدمه

کودکان مبتلا به ناتوانی یادگیری که طبق تخمین جهانی حدود ۸٪ از کودکان و غالباً پسران را تشکیل می‌دهند، معمولاً پیش از ورود به مدرسه شناخته نمی‌شوند، زیرا این ناتوانیها در خواندن، هجی کردن، نوشتن و حساب کردن بروز پیدا می‌کند و معمولاً این دانش‌آموزان این اختلالات را در مدرسه نشان می‌دهند.

گروه‌بندی اختلالات یادگیری طبق DSMIV :

۱- اختلال خواندن: هنگامی که پیشرفت خواندن پائینتر از حد سن، آموزش و هوش کودک باشد.

۲- اختلال ریاضی: اختلال در درک نمادها، جمع و تفریق و چهار عمل اصلی، نمادهای عملیاتی.

۳- اختلال بیان نوشتاری: کم بودن مهارت‌های نگارشی (هجی کردن، نقطه‌گذاری، دست خط بد، اشتباهات دستوری).

مشکل دیگر این کودکان به همراه اختلال یادگیری، بی‌توجهی، ناهماهنگی حرکتی و تاخیر در فراگیری زبان، ضعف حافظه، نواقص ادراکی، ضعیف بودن در ادراک مکان و زمان می‌باشد. که بیشترین مورد دیده شده عدم توجه می‌باشد که خود به نوعی باعث تشدید این اختلال می‌گردد.

اهمیت موضوع: ناتوانی این کودکان آشکار نیست و از نظر ظاهری کاملاً بهنجار و نرمال می‌باشند، این دانش‌آموزان از مقایسه خود با سایر همکلاسیها و دستیابی به یک تشخیص درباره قابلیت‌های شخصی و تفاوت‌های خود با دیگران و ادراکات شخصی، برحسب نوع تقویتی که از محیط دریافت می‌دارند زمینه‌ساز موفقیت و یا شکست دانش‌آموزان است. وقتی دانش‌آموزی به ناتوانی خود اطمینان یابد دیگر انرژی لازم برای انجام سایر وظایف محوله را ندارد و در برخورد با مشکلات دچار ضعف و فقدان پیگیری می‌شود و پژوهشها حاکی از آن است که وقتی دانش‌آموزی ناتوانی خود را باور داشته باشد توانائیهای خود را هم نادیده گرفته

و به این جهت به ضعف مسئولیت شخصی و بی‌کفایتی متهم خواهد شد. جهت درمان اختلال توجه استفاده از شیوه‌های دارودرمانی است، که به نوعی بر روی توجه کودکان تأثیر می‌گذارد و اثرات جانبی خاصی در دراز مدت و کوتاه مدت بر فرد وارد می‌سازد. این گروه از کودکان توسط افراد ناآگاه، کودکانی با ناتوانیهای ذهنی تشخیص داده می‌شوند و برجسپهایی چند کند ذهن، تنبیل، دیرآموز به این کودکان زده می‌شود. تغییر رفتار شاخه کاربردی در علم روانشناسی است که بتدریج رفتار مطلوب را جایگزین رفتار مورد نظر می‌کنیم.

سئوالات پژوهش

- ۱- آیا روش خودنظارتی و تقویت آن باعث افزایش توجه در کودکان LD می‌شود؟
 - ۲- آیا روش خودنظارتی و تقویت آن برافزایش توجه در طول زمان حفظ می‌گردد؟
 - ۳- آیا روش خودنظارتی و موفقیت آن برافزایش توجه، باعث بهبود و پیشرفت تحصیلی در این کودکان می‌گردد؟
- متغیرها: متغیر مستقل: تقویت روش خودنظارتی
متغیر وابسته: تغییرات توجه در کودکان

تعاریف عملیاتی

اختلال یادگیری: در این پژوهش عبارتست از دانش‌آموزانی که طبق تست وکسلر دارای هوشی عادی و نرمال می‌باشند ولی در یک درس مثل خواندن، نوشتن، حساب دچار اختلال می‌باشند از نظر بینایی، شنوایی هم طبیعی بوده و محرکهای بیرونی (مسائل خانوادگی، اقتصادی و فرهنگی اجتماعی) بر روی آن اثری نداشته است.

تقویت: عبارتست از رویدادی که ارائه آن بعد از رفتار مورد نظر منجر به افزایش فراوانی آن رفتار بشود.

تقویت خودنظارتی: ثبت توجه توسط آزمودنی در فواصل زمانی معین و دریافت ژتون در مراحل درمانی در صورت هماهنگی آن با ثبت پژوهشگر.

توجه دانش‌آموزان: در این پژوهش منظور از توجه، نگاه کردن و گوش دادن دانش‌آموز به معلم و انجام ندادن کلیه رفتارهایی که با نگاه کردن و گوش کردن او به معلم تداخل پیدا می‌کند.

پیشرفت تحصیلی: هرگونه تغییرات مثبتی که در نمرات دانش‌آموز، پاسخهای او در کلاس درس و شرکت کردن او در فعالیتهای کلاسی می‌گردد. در این پژوهش پیشرفت آزمودنی‌ها در درس املاء در این ابعاد مورد بررسی قرار گرفته است (دفت - حافظه دیداری - حساسیت شنیداری - آموزشی - جاناندازی)

در این پژوهش ۷ آزمودنی مورد بررسی قرار گرفتند که علاوه بر اختلال یادگیری دچار و نقص توجه هم بوده‌اند. کار با این آزمودنیها بصورت انفرادی انجام شده و نیازی به همگن سازی آنها نبوده است. این آزمودنیها با توجه به تست وکسلر از نظر هوشی دارای هوشی متوسط بوده ولی در خواندن و نوشتن دچار مشکل می‌باشند. مرتضی (پایه چهارم دبستان). صدف (پایه سوم دبستان) سارا (پایه چهارم) زهرا (پایه سوم) ملیکا (پایه سوم) بهروز (پایه چهارم) الناز (پایه چهارم).

- روش پژوهش در این تحقیق تک‌آزمودنی یا فردی می‌باشد و در این پژوهش این امکان فراهم می‌شود که فقط یک فرد مورد بررسی و پژوهش قرارگیرد و تاثیر روش موجود را بر فرد آزمودنیها نشان می‌دهد.

- ابزار جمع‌آوری شده در این تحقیق عبارتند از: پرسشنامه، مصاحبه، کاربردگ مشاهده رفتاری، آزمونها استفاده از ملاکهای تشخیصی **DSIMV** و استفاده از انواع تقویت کننده‌های مثبت و ملموس.

- پرسشنامه ارزشیابی رفتار کودکان (راتر): این پرسشنامه جهت تمایز گذاشتن بین کودکان بهنجار و کودکان ناسازگار و دارای مشکل توسط مایکل راتر - ۱۹۶۷ تنظیم شده است. پایانی بازآزمایی پرسشنامه راتر ۸۹٪ (با فاصله ۲ ماه) و پایانی بین نمره گذاران ۷۲٪ گزارش شده است (راتر ۱۹۶۷)

طبق تحقیق راتر (۱۹۶۷) نمره ۹ جهت تمایز بین کودکان بهنجار و کودکان ناسازگار و دارای مشکل در نظر گرفته شده است. در ایران بعد از تغییراتی که در پرسشنامه توسط مهریار

و همکاران ۱۹۸۶ صورت گرفته، نمره ۱۳ و بالاتر جهت این تفاوت گذاری تعیین شده است.

پرسشنامه شرح حال: مربوط به شرح حال کودک و وضعیت مادر قبل، بعد و هنگام زایمان بوده است و بررسی تمام عوامل و شرایط محیطی و اکتسابی. مورد بررسی قرار گرفته است این پرسشنامه توسط مرکز اختلالات یادگیری آموزش پرورش کودکان استثنائی توسط افراد متخصص و صاحب نظر تدوین شده است.

۱- آزمون هوشی وکسلر: آزمون طرح دیداری - حرکتی بندر، آزمون رشد ادراک بینائی فراستیک، آزمون تشخیص تفاوت شنوایی و پمن آزمون ریون)، از این آزمونها جهت سنجش هوش، ضایعات مغزی، سنجش شنوایی و رشد ادراک بینائی استفاده شده است.

روش اجرا

در این پژوهش استفاده از طرح برگشتی ABAB بوده است که در تمام مراحل به مدت ۲ هفته ادامه داشته است و روش ثبت شخصی در تمام مراحل اجراء شده و در مراحل درمانی همراه با تقویت بوده است.

مرحله A1: روش مشاهده به همراه ثبت رفتار آماج (عدم توجه) توسط پژوهشگر و ثبت رفتارهای توجهی و عدم توجهی توسط آزمودنی در هر جلسه ۵۰ دقیقه‌ای و در هر ۵ دقیقه با اشاره پژوهشگر جهت تعیین زمان و ثبت رفتار با علائم مثبت و منفی و در دو مورد از آزمودنی‌ها در هر جلسه ۱۵ دقیقه‌ای و در هر ۹۰ ثانیه به ثبت رفتار توجهی پرداخته‌اند.

مرحله B1: پژوهشگر اقدام به تقویت روش خودنظارتی و ثبت رفتارهای توجهی آزمودنی در فواصل زمانی معین که در صورت هماهنگی لازم بین ثبت پژوهشگر از رفتارهای توجهی آزمودنی و ثبت رفتارهای توجهی توسط خودآزمودنی با استفاده از پته یا ژتون پرداخته است.

مرحله A2: مجدداً تقویت روش خودنظارتی حذف می‌گردد و رفتار توجهی آزمودنی‌ها به خط پایه نزدیک می‌شود.

مرحله B2: روش خودنظارتی توسط آزمودنی و هماهنگی آن با مشاهده و ثبت پژوهشگر از رفتار توجهی در آزمودنی تقویت می‌گردد.

مرحله پیگیری: که به مدت ۲ هفته ادامه داشته است روش ثبت شخصی بدون دریافت تقویت انجام شده است.

لازم به ذکر است در تمام مراحل همراه با ثبت شخصی توسط آزمودنی ثبت رفتار توجهی آزمودنی توسط پژوهشگر هم انجام شده است و این امر دقت و صحت علائم ثبت شده توسط آزمودنی را می‌رساند، زیرا پژوهشگر طی مراحل مختلف آموزشهای لازم را جهت ثبت شخصی رفتار توجهی به آزمودنی داده است.

مرحله AI: دیکته‌ای از این دانش‌آموزان بعمل آمده است که به تفکیک غلطهای املایی از نظر دقت، آموزشی، حساسیتهای شنیداری، حافظه دیداری و جاناندازی مورد بررسی قرار گرفته است. و در مرحله پیگیری نیز مجدداً ۶ دیکته از این آزمودنیها با همان ضریب دشواری که در مرحله AI بعمل آمده است، اجرا می‌گردید و اشتباهات املایی این آزمودنیها به تفکیک مورد بررسی قرار گرفته است.

نتایج

استفاده از جداول و نمودارها در تمام مراحل مداخله و استفاده از روشهای آمار توصیفی و آمار استنباطی بیانگر افزایش توجه در مراحل درمانی بوده است و افزایش توجه باعث کاهش اشتباهات املایی مربوط به دقت در آزمودنیها شده است، بررسی نمودارهای مربوط به مرحله پیگیری نشان‌دهنده افزایش رفتار توجهی در این مرحله بوده است که بدون اعمال تقویت ادامه یافته است.

محاسبه میانه و رسم تصنیف میانه‌ای نیز این روند افزایشی را نشان می‌دهد، همچنین محاسبه میانگین فراوانی توجه آزمودنیها نیز نشان‌دهنده این روند افزایشی در مرحله درمانی و پیگیری بوده است.

محاسبه ضریب معنی‌داری که از مقایسه تمام مراحل مداخله در ضمن پژوهش انجام شده است با درجه آزادی ۱ (در سطح ۵٪ و ۱٪ و ۰۰۱٪) از نظر آماری نشان‌دهنده اختلاف معنی‌داری می‌باشد.

همچنین محاسبه ضریب معنی‌داری (X^2) که از مقایسه اشتباهات املایی مربوط به دقت در مرحله AI و پیگیری انجام شده است، باز هم نشان‌دهنده اختلاف معنی‌داری از نظر آماری می‌باشد. نتیجه حاصل از این پژوهش در تمام مراحل انجام شده، افزایش توجه با تقویت روش خود نظارتی بوده است و تاثیر آن که منجر به پیشرفت درسی (کاهش اشتباهات املایی)

آزمودنیها بوده است، بدست آمده است.

نتیجه حاصل از این پژوهش با تحقیقات پیشینه که توسط لیلوید و هالاها، کافمن صورت گرفته است همخوانی داشته است.

معرفی مرتضی اولین فرد مورد پژوهش :

مرتضی پسری ۱۰ ساله که در پایه چهارم دبستان مشغول به تحصیل است. از لحاظ هوشی با تستهای بعمل آمده از او در حد متوسط می‌باشد و بعلت اختلال یادگیری در دیکته به مرکز اختلالات یادگیری مراجعه کرده است. مرتضی آخرین و کوچکترین فرزند خانواده‌ای ۹ نفره می‌باشد. مادر وی بیسواد و خانه‌دار و پدرش دارای تحصیلات سیکل و مغازه‌دار می‌باشد.

مرتضی پسری آرام و مودب است مادر و پدر او در هر مراجعه به این مرکز بسیار نگران بودند پس از انجام تستهای هوشی و تهیه پرسشنامه. مرتضی در کودکی در سن ۳ سالگی بر اثر سانحه تصادف دچار شکستگی سر شده بود و آثار بخیه‌های باقیمانده از آن جراحی هنوز دور تا دور سر مرتضی به وضوح دیده می‌شود. البته پس از انجام سی‌تی‌اسکن همه چیز بصورت طبیعی گزارش شده است.

گزارش معلم از عملکرد مرتضی: پسری آرام و متین است در درسهایش بنا توجه به تواناییهایی که دارد تلاش می‌کند در درس دیکته و در خواندن دچار مشکل است مرتباً کلمات را جامی‌اندازد و باید مرتب به او گوشزد کرد که «مرتضی حواست را جمع کن» حتی در بعضی مواقع در هنگام خواندن درس، بی‌توجهی او در حدی است که یک یا چند خط را جامی‌اندازد و اگر به او متذکر نشویم خودش متوجه نخواهد بود...

معرفی ملیکا دومین فرد مورد پژوهش :

ملیکا دختری ۹ ساله که در پایه سوم دبستان مشغول به تحصیل است. از لحاظ هوشی با توجه به تستهای انجام شده دارای هوشی در حد متوسط می‌باشد. و بعلت اختلال یادگیری در دیکته به مرکز اختلالات یادگیری مراجعه کرده است ملیکا اولین فرزند خانواده‌ای چهار نفره است. ملیکا خواهری کوچکتر از خود دارد. مادر ملیکا دیپلم و خانه‌دار است و پدر وی با تحصیلات

لیسانس و مهندس در یک شرکت ساختمانی می‌باشد.

طی انجام مصاحبه با پدر و مادر ملیکا، همه چیز در او طبیعی بوده است چه در دوران پیش از تولد و بعد از زمان تولد. شکایت مادر و پدر وی از بی‌تفاوتی ملیکا نسبت به تمام امور تحصیلی و زندگی او می‌باشد. در طی انجام تستها ملیکا بیشتر وقتها مات بود و زمانی لازم بود تا با او مجدداً صحبت شود و او را متوجه موقعیت فعلی خود گرداند.

گزارش معلم ملیکا از عملکرد او: ملیکا دختری بسیار بی‌تفاوت نسبت به تمام مسائل کلاسی می‌باشد و بی‌توجه نسبت به تمام دروس، مدت‌های زیادی از زمان کوتاه درسی مات به من خیره می‌شود و من متوجه می‌شوم که در دنیای دیگری سیاحت می‌کند، از نظر شرکت در کارهای کلاسی و گروهی بسیار ضعیف است، و مرتباً برای انجام هر کاری باید به او متذکر شوم و دقت نظر لازم را جهت اینکه ملیکا یادداشتهای مورد نیاز را در دفترچه خود داشته باشد انجام دهم.

نسبت به انجام تکالیف درسی اش بسیار سهل انگار و مکرراً دفتر یسا کتاب مورد نیازی را فراموش می‌کند.

معرفی صدف سومین فرد مورد پژوهش :

صدف دختری ۹ ساله که در پایه سوم دبستان مشغول به تحصیل است. از لحاظ هوشی با تستهای بعمل آمده از او در حد کودکان عادی می‌باشد. صدف بعلت اختلال یادگیری در درس دیکته از طرف مدرسه به مرکز اختلالات یادگیری ارجاع داده شده است.

صدف کوچکترین فرزند یک خانواده چهار نفره می‌باشد. پدر او دیپلم و تکنسین عمران می‌باشد که بعلت گرفتاریهای شغلی دور از خانواده است. مادر صدف دیپلم و خانه‌دار است. طی مصاحبات بعمل آمده با مادر صدف، صدف از کودکی دچار دردهای شدید کلیه و مثانه و عفونتهای ادراری بوده است، که البته تاکنون نیز ادامه دارد، صدف تحت نظر پزشک می‌باشد و مرتباً آنتی بیوتیک استفاده می‌کند.

صدف با توجه به بیماری که دارد ولی بسیار دختری شاد و راحت و مهربان است، و همه چیز را با دنیای کودکی خود آمیخته است.

گزارش معلم از عملکرد صدف: صدف دختری پرتحرک است و شادی و تحرک او باعث ایجاد بی‌نظمی‌هایی در کلاس می‌شود و علاوه بر بی‌توجهی خود نسبت به درس باعث حواسپرتی اطرافیان خود هم در موقع درس می‌شود. بیشتر وقتها دوست دارد بایستد در کلاس راه برود و وقتی علت را از وی جویا می‌شویم درد کلیه‌اش را بهانه می‌کند. بیشتر وقتها متوجه بیرون از کلاس درس است و مرتباً از پنجره به بیرون نگاه می‌کند، چندین بار جای او را عوض کرده‌ام ولی هنوز نتوانسته‌ام جای ثابتی برای او در نظر بگیرم چون در هر شرایطی موقعیت برای بی‌توجهی و تحرک و شیطنت او فراهم است.

معرفی بهروز چهارمین فرد مورد پژوهش:

بهروز پسری ۱۰ ساله است که در پایه چهارم دبستان مشغول به تحصیل است. از لحاظ هوشی با تستهای بعمل آمده از او در حد کودکان عادی می‌باشد. و بعلت اختلال یادگیری در دیکته و خواندن به مرکز اختلالات یادگیری مراجعه کرده است. بهروز دومین و کوچکترین فرزند یک خانواده چهار نفری می‌باشد. فرزند دیگر این خانواده هم پسر می‌باشد. مادر بهروز دیپلم و خانه‌دار و پدر فوق دیپلم و تکنسین برق می‌باشد. بهروز بعلت پرتحرکی و عدم توجه به درس در مدرسه به این مرکز مراجعه کرده است. طی مصاحبات انجام شده با والدین بهروز، شکایت آنان از ناسازگاری وی با برادر بزرگتر بود. زایمان بهروز بصورت سزارین بوده است ولی مادر در زمان بارداری از ارتفاع نسبتاً کمی به پائین پرت شده است که البته عوارضی برای مادر و فرزند در پی نداشته است. نگرانی مادر و پدر از وضعیت درسی بهروز است.

گزارش معلم از عملکرد بهروز: بهروز پسری پرتحرک و پرهیجان است. دائماً با همکلاسه‌هایش و حتی دانش‌آموزان بزرگتر از خودش درگیر می‌شود. همکلاسه‌هایش تمایل کمی به دوست شدن با او دارند چون از جانب او مرتباً مورد آزار و اذیت قرار می‌گیرند. در زمان درس بهروز به تنها چیزی که توجه ندارد درس است و مرتباً خود را با وسایلی مختلف مشغول می‌کند. در بعضی از مواقع هم متوجه حرکت شدید پای بهروز می‌شوم که در زیر میز به سرعت تکان می‌دهد، با بچه‌ها صحبت می‌کند و به نحوی سربه‌سر آنان می‌گذارد. قدرت یادگیری وی در درس ریاضی بهتر از خواندن و دیکته است بعضی وقتها متوجه می‌شوم که

حتی بعضی از کلمات ابتدائی را هم نمی‌تواند بخواند و هیچ علاقه‌ای هم به یادگیری نشان نمی‌دهد. بی‌توجهی و بی‌میلی وی و حتی پرتحرکی او در زمان درس خواندن بیشتر است.

معرفی سارا پنجمین فرد مورد پژوهش :

سارا دختری ۱۰ ساله در پایه چهارم دبستان مشغول به تحصیل است. از لحاظ هوشی با توجه به تستهای انجام شده دارای هوشی در حد متوسط است و بعلت اختلال یادگیری در خواندن و دیکته به مرکز اختلالات یادگیری مراجعه کرده است. سارا کوچکترین فرزند یک خانواده هفت نفره است، مادر و پدر سارا تحصیلات آنها در سطح ابتدائی است، مادر خانه‌دار و پدر تراشکار می‌باشد.

طی انجام مصاحبه با پدر و مادر سارا، همه چیز در او طبیعی بوده است چه در دوران پیش از تولد و بعد از تولد. شکایت مادر و پدر سارا از بی‌توجهی سارا نسبت به انجام تکالیفش است، خیلی سریع و بدون هیچ دقتی آنها را انجام می‌دهد و وقتی خواهرش آنها را تصحیح می‌کند متوجه غلطهای زیادی در تکالیف او می‌شود.

گزارش معلم سارا از عملکرد او: سارا دختر است که علاقه دارد به شکلی در کلاس خود را نشان بدهد، در تمام پرسشها و پاسخهای کلاسی می‌خواهد شرکت کند و زمانی که به او اجازه پاسخ دادن داده می‌شود فقط به من خیره نگاه می‌کند و یا از من می‌خواهد که دوباره سؤال را تکرار کنم، من سعی می‌کنم توجه لازم را به سارا داشته باشم. همیشه از دانش‌آموزان دیگر در هنگام نوشتن عقب‌تر است، گاهی اوقات در زمان درس دادن متوجه می‌شوم که او هیچگونه توجهی به درس ندارد و معمولاً با وسایلی خود را مشغول می‌کند، و یا مات به من نگاه می‌کند وقتی از او درس را سؤال می‌کنم قادر به جواب دادن آن نیست، در هنگام نوشتن دیکته کلمات زیادی را جامی‌اندازد، و بیشترین علت کمی نمره‌های دیکته او به همین منظور است.

معرفی الناز ششمین فرد مورد پژوهش :

الناز دختری ۱۰ ساله است که در پایه چهارم دبستان مشغول به تحصیل است. از لحاظ هوشی

با توجه به تست‌های انجام شده دارای هوشی متوسط می‌باشد. و بعلت اختلال یادگیری در دیکته به مرکز اختلالات یادگیری مراجعه کرده است. الناز دومین فرزند یک خانواده پنج نفری می‌باشد مادر الناز دیپلم و خانه‌دار است و پدر الناز هم دیپلم و مغازه‌دار است. مادر الناز دچار ناراحتی اعصاب است که دارو استفاده می‌کند. الناز دختری به ظاهر آرام است. مادر و پدر الناز عدم پیشرفت درسی او را معلم کلاس اول او می‌دانند که در تدریس بسیار ضعیف بوده است. الناز از نظر کلامی دچار مشکلات تلفظی هم بود که جهت درمان به گفتاردرمانی ارجاع داده شد و از نظر شنوایی و بینایی هم مورد بررسی قرار گرفت.

گزارش معلم الناز از عملکرد او: الناز دختری مضطرب است. بیشتر وقتها گریه می‌کند و بخاطر داشتن اضطراب و نگرانی که دارد معمولاً توجه درستی به درس ندارد. از نظر ارتباط با همکلاسی‌هایش ضعیف است. بیشتر وقتها خود را با چیزهای مختلفی در کلاس مشغول می‌کند و به نوعی حواس‌پرت است. مادر الناز بارها و بارها او را در خانه به خاطر نمراتش تنبیه بدنی کرده است. در تمام درس‌هایش ضعیف است ولی وقتی او را کنار خود می‌نشانم توجه بیشتری به درس دارد و موقع امتحان هم از این طریق نتیجه بهتری می‌گیرم. بیشتر اشکالات او در نداشتن دقت و توجه است و اگر او را رها کنم در موقع امتحانات براحتی چند سوال را جامی‌اندازد. من در هر روز شاید چندین بار در کلاس درس نام او را صدا می‌زنم و از او می‌خواهم که دقت کند.

معرفی زهرا هفتمین فرد مورد پژوهش :

زهرا دختری ۹ ساله است که در پایه سوم دبستان مشغول به تحصیل می‌باشد. از لحاظ هوشی با توجه به تست‌های انجام شده دارای هوشی در حد عادی است. و بعلت اختلال یادگیری در درس دیکته به مرکز اختلالات یادگیری مراجعه کرده است. زهرا سومین و کوچکترین فرزند خانواده‌ای ۵ نفره است. دو خواهر بزرگتر از او هر دو دانشجو در مقطع کارشناسی می‌باشند. مادر زهرا دیپلم و خانه‌دار است و پدر او مغازه‌دار می‌باشد.

طی انجام مصاحبه با پدر و مادر زهرا، در هنگام زایمان سن مادر بالای ۳۵ سال بوده است و دوران بارداری طبیعی بوده شکایت مادر و پدر زهرا از بی‌توجهی وی نسبت به تمام امور

زندگی مخصوصا درسی می‌باشد، زهرا دختری پرتحرک و غیرقابل کنترل می‌باشد. گزارش معلم از عملکرد او: زهرا دختری پرتحرک و فعال در هر محیطی است، بیشتر وقتها وسایلش را در مدرسه و یا در خانه جامی‌گذارد. همیشه در کلاس خود را با چیزهای مختلف سرگرم می‌کند، و توجهی به درس ندارد، تکالیفش را انجام نمی‌دهد و زمانی که انجام می‌دهد در بین آنها غلطهای فراوانی می‌توان پیدا کرد که نشانه بی‌توجهی او نسبت به انجام تکالیفش است، دائما همکلاسه‌هایش از او شکایت می‌کنند، در درس دیکته بیشتر وقتها از دیگر همکلاسه‌هایش در نوشتن عقب می‌ماند و بهمین دلیل کلمات زیسادی را جامی‌اندازد. و کمی نمرات دیکته‌اش بیشتر بخاطر جاانداختن کلمات و عدم توجه اوست.

در این مقاله تنها به یک مورد (مرتضی) جهت بررسی نمودارها و جداول اکتفاء شده است. مرتضی پسری ۱۰ ساله که در یک مدرسه دولتی در پایه چهارم دبستان مشغول به تحصیل بوده است. بررسیهای لازم جهت تشخیص اختلال یادگیری به همراه اختلال توجه در کلینیک اختلالات یادگیری واقع در آموزش پرورش کودکان استثنائی انجام گرفت. مرتضی به مدت یک هفته توسط پژوهشگر در کلاس درس و کاملا در شرایط طبیعی مورد مشاهده مستقیم قرارگرفت، تا در زمان تدریس معلم و یا زمانهایی که دانش‌آموزان نیاز به توجه و تمرکز دارند، کلیه رفتارهای عدم توجهی، که از آزمودنی سرمی‌زند توسط پژوهشگر مشاهده و ثبت گردد. پس از یک هفته مشاهده مستقیم طرح برگشتی ABAB و پیگیری اجراء شد. جهت اطمینان و دقت عمل هر مرحله به مدت ۱۲ روز ادامه داشت.

ابتدا توضیحات لازم جهت آشنائی مرتضی با روش حاضر به وی داده شد که شامل توضیحاتی در رابطه با رفتارهای توجهی که شامل: نگاه کردن، گوش کردن و انجام ندادن کلیه رفتارهای عدم توجهی که به مدت یک هفته توسط پژوهشگر مورد مشاهده مستقیم قرارگرفته بود، داده شد.

آموزش روش خود نظارتی^۱

(ثبت شخصی) به آزمودنی، ارائه کاربرگ رفتاری (که شامل جداولی است که توسط آزمودنی تکمیل شد و جدولی که توسط پژوهشگر تکمیل می‌گردد) که در طی تمام مراحل مداخله بعنوان ابزار پژوهش مورد استفاده قرار می‌گرفت.

از مرتضی خواسته شد که در بررسی رفتارهای توجهی وی که در هر جلسه ۵۰ دقیقه‌ای صورت می‌گرفت چنانچه با علامت داده شده توسط پژوهشگر در هر ۵ دقیقه، مرتضی متوجه تدریس معلم بود و رفتارهای توجهی را نشان داده بود به ثبت علامت مثبت در جدول کاربرگ رفتاری بپردازد در غیراینصورت علامت منفی ثبت می‌شد و همزمان با ثبت مرتضی، پژوهشگر هم به ثبت رفتار توجهی وی می‌پرداخت و در پایان هر جلسه کاربرگ رفتار توجهی مرتضی که توسط خود او ثبت شده و هم چنین توسط پژوهشگر هم بصورت مجزا و از طریق مشاهده رفتارهای مرتضی ثبت گردیده بود مورد مقایسه قرار می‌گرفت و عدم هماهنگی بین علائم، پژوهشگر را به تکرار این روش وادار می‌ساخت تا جایی که هماهنگی لازم بین علائم بوجود آید و نشان دهد که مرتضی کاملاً منظور پژوهشگر را از رفتارهای توجهی و رفتارهای عدم توجهی دریافته است.

در مرحله A1 از مرتضی به صورت روز در میان ۶ دیکته بعمل آمد که غلطهای املاتی وی به تفکیک شامل (دقت، حافظه دیداری، حساسیت شنیداری، آموزشی، جاناندازی) مورد بررسی قرار گرفتند.

جدول (۳-۴) نشان‌دهنده غلطهای املاتی مرتضی در مرحله A1 می‌باشد.

در مرحله B1 که همانند مرحله A1 اجرا گردیده است، فقط با این تفاوت که، با ثبت هر علامت مثبت در روش خود نظارتی که با ثبت رفتار توجهی مرتضی توسط پژوهشگر هماهنگی داشته باشد، مرتضی ژتونی دریافت می‌کرد که می‌توانست از بانک جایزه مدرسه جوایزی دریافت دارد.

در مرحله A2 مجدداً همانند مرحله A1 مرتضی و پژوهشگر به ثبت رفتار توجهی می‌پرداختند و مرتضی در این مرحله هیچگونه تقویتی دریافت نمی‌کرد.

¹ Self - recording

در مرحله B2 همانند مرحله B1 مرتضی با هر علامت مثبت ژتونی جهت دریافت جایزه دریافت می‌کرد.

در مرحله پیگیری باز هم روش خود نظارتی بدون هیچگونه دریافت تقویتی که در مرحله B1 و B2 اعمال شده بود ادامه پیدا کرد در این مرحله مجدداً بصورت روز در میان، ۶ دیکته از مرتضی با ضریب دشواری یکسان نسبت به مرحله A1 بعمل آمد و مجدداً غلطهای املائی وی به تفکیک مشخص گردید. جدول (۴-۴)

جدول (۴-۱) فراوانی تغییر رفتار توجهی را نشان می‌دهد که در مرحله B1, B2 بخوبی افزایش رفتار توجهی را در مرتضی مشاهده می‌کنیم و در مرحله پیگیری نیز با توجه به حذف تقویت باز هم شاهد افزایش رفتار توجهی نسبت به مرحله A1, A2 می‌باشیم.

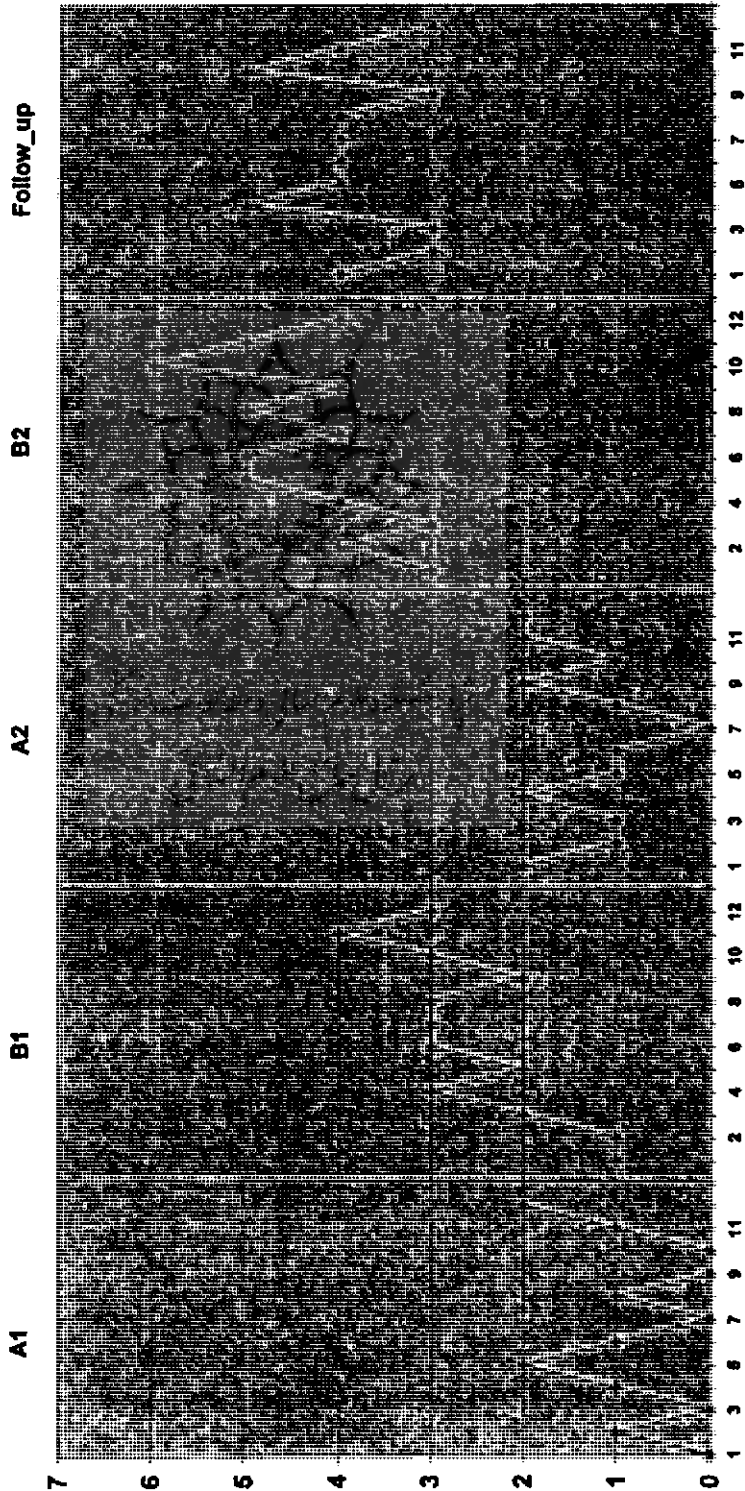
نمودار (۴-۱) هم بخوبی این روند افزایشی را تا مرحله پیگیری نشان می‌دهد.

نمودار (۴-۳) مقایسه اشتباهات املائی مرتضی در مرحله A1 و پیگیری است که بخوبی کاهش اشتباهات املائی را نشان می‌دهد و همانطور که مشاهده می‌کنید کاهش اشتباهات املائی مربوط به دقت در این دانش‌آموز کاهش بیشتری داشته است که خود نشان‌دهنده تأثیر مثبت روش ثبت شخصی (خود نظارتی) بر توجه آزمودنی می‌باشد.

نمودار (۴-۶) تنصیف میانه‌ای مراحل چهارگانه توجه مرتضی که با محاسبه میانه در هر مرحله به رسم تنصیف میانه‌ای پرداخته شده است که به خوبی روند افزایش میانه را می‌توان مشاهده نمود.

نمودار شماره (۴-۷) نمودار ستونی میانه مراحل چهارگانه توجه مرتضی در ثبت شخصی می‌باشد که این نمودار هم روند افزایشی توجه را در آزمودنی نشان می‌دهد.

نمودار (۱-۳) : نمودار ثبت توجه مرتضی به ترتیب مراحل مداخله توسط خود او در هر ۵ دقیقه

جدول (۴-۱) ثبت توجه مرتضی به تربیت مراحل مداخله توسط خود او

(self recording)

یگیری	B2	A2	B1	A1	روزهای هفته
۴	۳	۲	۱	۰	شنبه
۳	۴	۱	۱	۱	یکشنبه
۳	۳	۱	۲	۰	دوشنبه
۵	۴	۲	۳	۱	سه‌شنبه
۴	۵	۱	۲	۲	چهارشنبه
۴	۵	۱	۳	۱	پنج‌شنبه
۴	۴	۰	۳	۰	شنبه
۴	۵	۱	۳	۱	یکشنبه
۳	۴	۲	۲	۰	دوشنبه
۵	۶	۱	۳	۰	سه‌شنبه
۴	۵	۲	۴	۱	چهارشنبه
۳	۴	۲	۳	۲	پنج‌شنبه
۴۶	۵۲	۱۶	۳۰	۹	جمعه

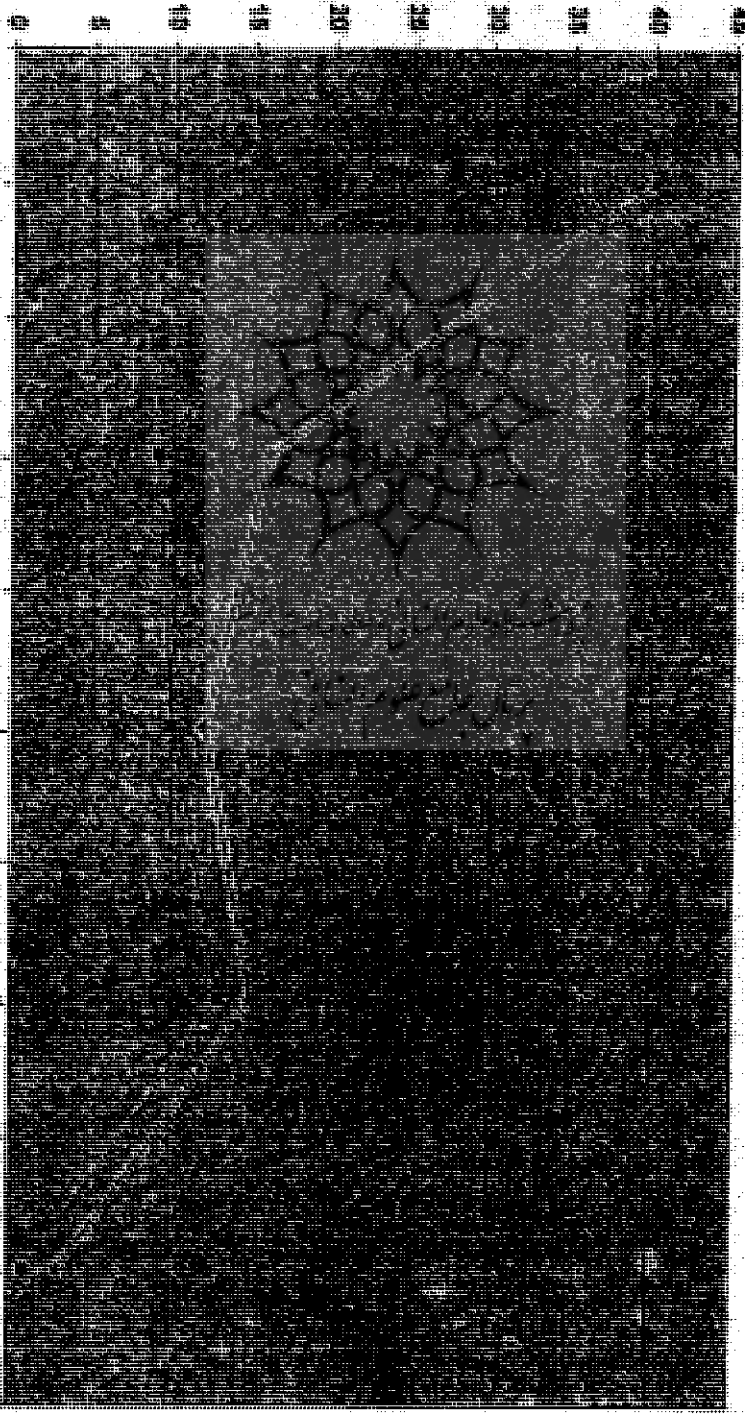
جدول (۴-۳) توزیع فراوانی اشتباهات املائی مرتضی قبل از مراحل مداخله:

فراوانی	نوع اشتباه املائی
۴۰	دقت
۱۶	حافظه دیداری
۱۲	حساسیت شنوایی
۱۵	آموزشی
۳	جاناندازی
۸۲	جمع

جدول (۴-۴) توزیع فراوانی اشتباهات املائی مرتضی بعد از مراحل مداخله:

فراوانی	نوع اشتباه املائی
۲۱	دقت
۹	حافظه دیداری
۱۰	حساسیت شنوایی
۱۳	آموزشی
۱	جاناندازی
۵۴	جمع

نمبر (۱-۳) : مجموعه نواز طاهر تهرانی، اشعار و تصاویر، چاپخانه نواز، تهران

چاپخانه نواز
تصاویر و اشعار
نواز طاهر تهرانی
چاپخانه نواز

جدول شماره (۴۷-۴) مقایسه اشتباهات املایی (دقت) آزمودنیها در مرحله A1 و پیگیری:

X ₂	DF	P	پیگیری		A ₁		مرحله
			درصد	تعداد	درصد	تعداد	
خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری					دانش آموز
۷/۹۳	۱	۰/۰۰۵	۱۷/۵	۲۱	۳۳/۳	۴۰	مرتضی
۳/۶۳	۱	۰/۰۵	۲۰/۸	۲۵	۳۱/۷	۳۸	ملیکا
۵/۴	۱	۰/۰۲	۲۰	۲۴	۳۳/۳	۴۰	صدف
۱۲/۸	۱	۰/۰۰۱	۱۵	۱۸	۳۵	۴۲	بهروز
۲/۷	۱	۰/۱	۲۰	۲۴	۲۹/۲	۳۵	سارا
۸/۹	۱	۰/۰۰۳	۱۶/۷	۲۰	۳۳/۳	۴۰	الناز
۶/۷	۱	۰/۰۱	۱۳/۳	۱۶	۲۶/۷	۳۲	زهرا
۶/۵	۱	۰/۰۱	۱۷/۵	۲۱	۳۱/۷	۳۸	کل

نمونه‌ای از اشتباهات املایی مرتضی (پایه چهارم)

نوع اشتباه	درست	غلط
جاناندازی	زیرزمینی	زیرزمین
جاناندازی - دقت	اتومبیلی	اتومبلی
جاناندازی - دقت	اسیران	اسیر
حافظه - دیداری	ادب	عذب
حافظه - دیداری	اکثر	اکسر
حافظه - دیداری	عزیز	ازیز
آموزشی	ستاره‌ی	ستاری
جاناندازی - دقت	تراکتور	ترکتور
آموزشی	تدریج	تدریجه
جاناندازی - دقت	مشغول	مشقول
آموزشی	وسایل	وسایله
آموزشی	جمعیت	جمعیت
حافظه دیداری - دقت	منابع	منابه
حافظه دیداری	می‌شویم	میشویم
حافظه دیداری	محدود	مهدد
حافظه شنیداری	حضرت	حزرت
حافظه دیداری	مقصد	مقصد
حافظه دیداری	داشت	داشد
دقت - جاناندازی	اسرائیل	اسراعیل
حساسیت شنیداری	عوض	اوض
حافظه دیداری	پیاده‌روی	پیادهروی
جاناندازی	گسترش	گلتزش
حافظه دیداری	حوادث	حوادص
حساسیت شنیداری	احوال	—
حافظه دیداری	محدود	مهدود
آموزشی - حافظه دیداری	گفتند	گفتن
آموزشی	ابودر	ابوزر
	مسئله	مسحله
	مختلف	مختلفه

منابع

افراد مورد پژوهش

- ۱- مرتضی پسری ۱۰ ساله که در پایه‌ی چهارم دبستان مشغول به تحصیل بوده است.
- ۲- ملیکا دختری ۹ ساله که در پایه‌ی سوم دبستان مشغول به تحصیل بوده است.
- ۳- صدف دختری ۹ ساله در پایه‌ی سوم دبستان مشغول به تحصیل بوده است.
- ۴- بهروز پسری ۱۰ ساله که در پایه‌ی چهارم دبستان مشغول به تحصیل بوده است.
- ۵- سارا دختری ۱۰ ساله که در پایه‌ی چهارم دبستان مشغول به تحصیل بوده است.
- ۶- الناز دختری ۱۰ ساله که در پایه‌ی چهارم دبستان مشغول به تحصیل بوده است.
- ۷- زهرا دختری ۹ ساله که در پایه‌ی سوم دبستان مشغول به تحصیل بوده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی